

ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΝΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΦΟΡΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΕ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΑΠΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1871 ΜΕΧΡΙΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1872.

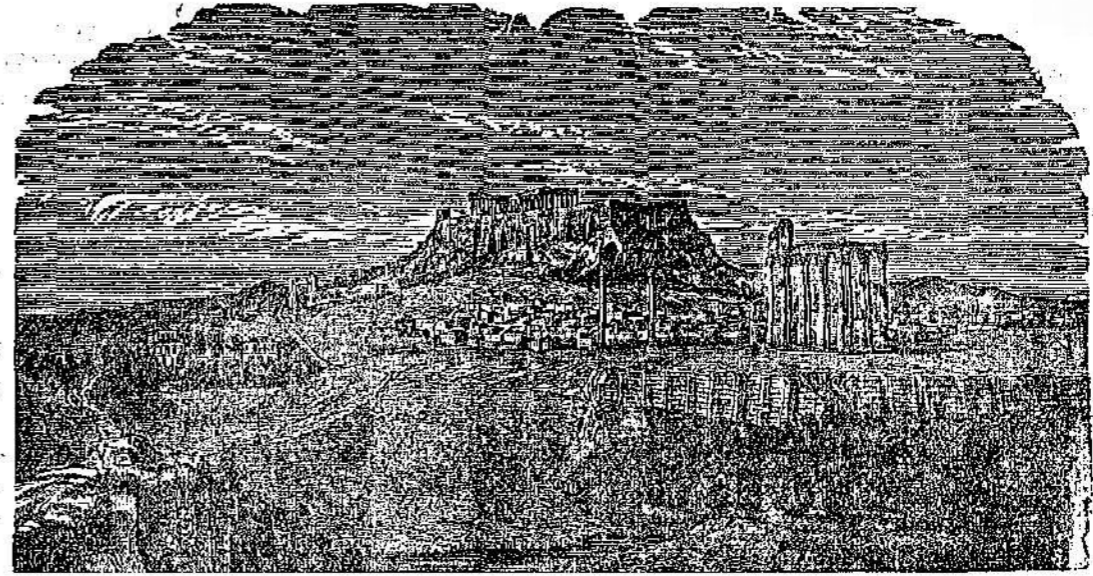
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΞΟΝ ΑΡΙΘ. _____

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
2213
ΚΥΡ. Γ. ΜΠΟΥΚΑΛΑΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΝΔΩΡΑΕ ΛΑΖ. Α. ΒΙΑΛΛΑΡΑ.

1872.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1874.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 515

Η ΣΗΡΑΓΓΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤ-ΣΕΝΙ.

1

Πρό δεκαοκτώ περίπου ετών κατέπληττεν ἄμα δὲ καὶ κατέθελε τὴν νεαράν μου φαντασίαν ἄρθρον τῆς *Πανδώρας* ἐπιγραφόμενον «*Ἡ τεραστία σωληνωτὴ γέφυρα καὶ ἡ ὑπόγειος ὁδὸς*». Τὸ κολοσσιαῖον ἔργον τοῦ μεγαλοφυοῦς Στεφανάδου, δις περιέγραψε λεπτομερῶς ἡ *Πανδώρα*, καὶ οὐδόλως θεωρῶ ἐπανάγκας ἵνα υπομνήσω ταῖς ἀναγκάσταις αὐτῆς, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ σωληνωτὴ γέφυρα ζευγνύει τὴν βόρειον τῆς Οὐαλλίας ἀκτὴν μετὰ τῆς γῆσου Ἀγγλοσέης, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς διέρχεται ἡ ταχυτέρα ἀμαξοστοιχία τοῦ ἑνωμένου βασιλείου, μετακομίζουσα τοὺς εἰς Ἀμερικῆς καὶ Ἰρλανδίας ταχυδρομικοὺς φακέλλους ἀπὸ Χολυχέδ (Holyhead) εἰς Λονδίνον, διανύουσα ἐξήκοντα μίλλια ἐκάστην ὥραν. Τερπνότατα ἀγροκῆπια, κατάφυτοι λοφίσκοι καὶ πληθὺς Οὐαλλομητῶν ὠριζοῦσι κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν τοῦ ἔτους τὸν μεταξὺ Ἀγγλοσέης καὶ στερεᾶς πορθμῶν, ἐπὶ τῆς ἀειστερεᾶς ὄψεως τοῦ ὁποίου ἴσταται, ἐν ἀπαρκαμύλλῳ τοποθεσίᾳ, τὸ κομψότατον ξενοδοχεῖον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐν ᾧ κατέλυσα πρό τεσσαρῶν ἐτῶν. Οἱ διάδρομοι αὐτοῦ εἰσι κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἀναριθμητῶν εἰκόνων τῶν περιχώρων, ἀλλὰ τὴν προσοχὴν πάντων ἐλκύει κυρίως κεχρυσωμένη κορώνη, πε-

ριέχουσα κακογράφους τινὰς λέξεις, ἀληθεὶς *pattes de mouche*, ὡς ἤθελεν εἶπει ὁ V. Sardon, ὑφ' ἧς ὑπάρχει δυσανάγνωστος ἐπιγραφή. Ματὰ τινος δὲ δυσκολίας ἀναγινώσκει τις ἐπὶ τέλους τὰ ἐξῆς: «*Διήγυσα Ἰαν εὐάρεστον τόκτα χθές ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.*» «*Οὐδέλλοιχτων.*»

Τὸ αὐτόγραφον τοῦτο τοῦ Σιδηροῦ Λουκῆς, ὡς ἐνομάζουσιν αὐτὸν οἱ ἄγγλοι, θεωρεῖται ἀνεκτίμητον κειμήλιον ὑπὸ τοῦ πολυσάρχου ξενοδόχου. Περιττὸν δὲ νὰ προσθέσω ὅτι ἐπεσκέφθην τὴν ἀξιοθαύμαστον σωληνωτὴν γέφυραν, ὀνομαζομένην νῦν *Μετρηαὶ Bridge*, καὶ ἐσταμάτησα ἐπὶ τινος στιγμῆς ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος, ἐνθα ὁ Στέφανων, ἔθεσε τὸν τελευταῖον ἥλον, τὸν συμπληροῦντα τὸν ἀριθμὸν δύο ἑκατομμυρίων.

2.

«*Βέλιος τις μηχανικός, Μαις ὀνομαζόμενος, ἔγραψεν ἡ Πανδώρα κατὰ τὸ 1855 ἔτος, συνέλαβε τὴν τολμηροτάτην ἰδέαν τὰ διατροπήν τῆς Ἀλπίας κτλ.*» Τῶντοι τολμηροτάτη ἦτο ἡ ἰδέα τότε, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ὑπερένικησεν ὅλα τὰ ἐμπόδια, καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ οἰκοῦντες καταπλάγημεν τὴν πρῶταν τῆς 27 Δεκεμβρίου 1870, ὅτε, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος, λαθόντες τὸν ἀκῆρκα τῆς Νέας Ἰόρκης, ἀνέγνωμεν τὸ ἐξῆς-νον τηλεγράφημα.

καὶ τὴν τραχυτάτην καὶ δυσβατατάτην Κανδαουίαν πάντῃ ἀσήμαντον θεωρεῖ, περὶ ἧς τούναντιον ὁ τοῦ ἀγγλοῦ περιηγητοῦ Tozer Ἕλληνας ὁδηγούς παραπονούμενος ἐν τῇ διαβάσει αὐτῆς λέγει «ὅλο ἀνήφορο κατήφορο καὶ γεμάτο ἀπὸ πέτρας»¹⁾. Ὅτι δὲ Ἡαὴν πρὸς τὰς ἐθνολογικὰς δοξασίας αὐτοῦ συμμεταβάλλει ἀσφατέως καὶ τὰ τῆς γεωγραφίας καὶ διαστρέφει αὐτὰ, περὶ τούτων ἐν μόνον ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς: Προκειμένου λόγου περὶ τῶν τοῦ Ἀξιοῦ πηγῶν ὁ μὲν Στράβων, καίπερ μὴ ἐπισκεφθεὶς τὰς χώρας ταύτας, γενικῶς ὁμοίως, εἰ καὶ μὴ πάνυ ἀκριβῶς, λέγει ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος πηγάζει ἐκ Παιονίας οὐ μόνον δὲ ὁ Ἄξιός ἐκ Παιονίων ἔχει τὴν ῥοήν, ἀλλὰ καὶ ὁ Στρυμών. Ὁ δὲ Ἡαὴν, καίπερ δις περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα τοὺς ποταμούς αὐτῆς Δρελιωνα, Ἑριγῶνα καὶ Ἀξιὸν σκοπίμως ἐρευνήσας, πρῶτον μὲν ὑπὸ Στράβωνος ἀναγκαζόμενος, τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀποδέχεται καὶ τὴν πηγὴν ὀρίζει²⁾, εἰτ' ὁμοίως ὀλίγον περαιτέρω εἰτ' ἐπιλήσιμων τῶν πρὸ μικροῦ λεχθέντων γενόμενος, εἶτε καὶ ἐκ προθέσεως, ὅπερ καὶ πιθανώτατον, λέγει ὅτι ὁ Ἄξιός πηγάζει ἐν Πελαγονίᾳ³⁾ καὶ οὕτω περιπίπτων εἰς ἑκουσίον ἀμάρτημα καὶ μὴ ἀρκούμενος τούτῳ, παρίστησι τὸν Στράβωνα ὡς τοιαῦτα δὴθεν λέγοντα, ἐν ᾧ μηδὲν μηδαμοῦ τοιοῦτόν τι λέγει ὁ Στράβων.

Ἐν τούτοις καταφαίνεται καὶ ἐν αὐτοφώρῳ συλλαμβάνεται ὁ Ἡαὴν πρῶτον μὲν ὅτι ἀντιφάσκει ἐαυτῷ, δεύτερον δὲ ὅτι τελείως ἀμαρτάνων, μεταφέρει τὸν Ἀξιὸν ἐκ τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας εἰς τὴν δυτικὴν Πελαγονίαν, ἔνθα βασιλεύει ὁ Ἑριγῶν καὶ οὐχὶ ὁ Ἄξιός, καὶ τρίτον ὅτι τὸ σκοπίμον σφάλμα αὐτοῦ ῥίπτων εἰς τὴν ῥαχίον τοῦ σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος γεωγράφου ἀναφανδὸν συκοφαντεῖ αὐτόν. Ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος σαφέστατα ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς καὶ ἐγκωμιστὴς τοῦ Ἡαὴν πρέπει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστον πίστιν καὶ πᾶς ἄλλος μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ κριτικῆς ἐπιστάσεως ὀφείλει ἀναγινώσκων τὰ τοῦ Ἡαὴν νὰ δεκτικῶς τὰ ἀληθῆ τῶν μὴ τοιοῦτων. Ἄν δ' ἐν τισὶ διαφωνῶ καὶ πρὸς τὸν Κέλπερτον ταῦτά εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν εἰς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ Ἡαὴν.

¹⁾ Tozer Researches in the Highlands of Turkey t. 1. p. 225 and ups and downs and chokefull of stones.
²⁾ Ἡαὴν Reise v. Bulgrad a. Salon. p. 241. «Dieso ausdrückliche Angabe Strabo's zwingt uns das alte Quellenn des Axios, das heilige Talos, zu Pmonien (ἀντὶ τοῦ ὄρους zu Dardanian) zu schlagen.»
³⁾ Ἀδὲς ἀδελφὸς σελ. 244. «Und dem nur von Bulgaren benutzten Pelagonien auszuweichen, denn da nach Strabo's ausdrücklicher Angabe der Axios in Pelagonien entspringt.» Καὶ ταῦτο ἐκ προθέσεως λέγει ἵνα ἐκρύβῃ τὰ ἔρια τῶν προσφιλοτάτων αὐτῷ Ἰλλυριῶν!

5 καὶ 9) Ἐκ τῶν διαφόρων γραφῶν, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐνταῦθα, τὴν μὲν πρώτην «Ακταίος», ἀντὶ «Ἀκραίος» παρεδέχθη ὡς ὀρθὴν καὶ καλῶς ἔχουσαν καθ' ὅσον εἶχον κείμενον πρὸ ὀφθαλμῶν, χωρὶς νὰ συλλάβω ὑπόνοιαν τίνα ὅτι οἱ νεώτεροι κριτικοὶ οἱ εἰς τὴν τῶν κειμένων διόρθωσιν ἀσχολούμενοι ἐμελλόν ποτε νὰ μεταβάλλωσι τὸ Τ εἰς Ρ, ἄλλως τε καὶ Φορβίγερος ἐν Γερμανίᾳ γράφων καὶ ἐν κλασικῷ συγγράμματι¹⁾ αὐτὴν ἔχει. Τῆς δὲ δευτέρας «πόλις Αἰγαί» ἀντὶ «Πέλλα πόλις» τῆς ἀρχαίας προτύμῃσιν τὴν νεωτέραν τοῦ Οὐσσίου παραχθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τῆς κοινῆς ἰδέας ὅτι ὁ τοῦ Σκύλακος περιπλους ἀνήκει τῷ κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἀκμάσαντι Καρυκνδεῖ, ὅτε οὐπω ἦν πρωτεύουσα ἢ Πέλλα, ἀλλ' αἱ Αἰγαί. Ἐπειδὴ ὁμοίως κατὰ τὴν τῶν νεωτέρων κριτικῆν ὁ περιουσιεὶς ἡμῖν περιπλους ἐστὶν ἔργον ἄλλου μεταγενεστέρου καὶ συγχρόνου τοῦ Φιλίππου, ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι προτιμητέα ἐστὶν ἢ ἀρχαία γραφὴ «Πέλλα πόλις», ἢν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους κατέστησεν οὐχὶ ὁ Φίλιππος ὡς ἐσφαλμένως διακρίνεται ὁ κ. Μύλλερ²⁾, ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος, ὡς ἱστορικῶς ἀποδεικνύεται.

6) Ἐνταῦθα εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὅτι ὀρθῶς καὶ καλῶς περιγράφας ἰδιαιτέρως τὸν Ὀριούντην καὶ τὸν Δρελιωνα ποταμὸν, λεληθότως πως ἐξηπατήθη ἀκούσθως ὑπὸ τοῦ Ἡαὴν καὶ τινῶν ἄλλων νεωτέρων, διορθούτων τὸ ἀδιόρθωτον χωρίον τοῦ Λιβίου, (44 31)³⁾. «Oriundi fluminis» εἰς «Driloni fluminis» ἐν ᾧ καὶ μόνῳ ἀπαντᾷ ἢ λέξις Oriundi. Ὁ κ. Βουρσιανὸς ὀρθῶς ποιῶν τὴν μὲν παραδρομὴν μου καὶ ἀντίφασιν ἐξελέγχει, αὐτὴν ὁμοίως ταύτην καὶ αὐτὸς τῷ Ἡαὴν ἐπιόμενος παραδέχεται ὡς ὀρθὴν. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὁμηθεὶς καὶ εἰς συντονωτέραν κριτικὴν ἐπιστάσειαν ὑποβιβάζων τὰ περὶ τοῦ ποταμοῦ, ἐξήγαγον ὅτι τὸ μὲν χωρίον τοῦ Ῥωμαίου ἱστορικοῦ λίαν σύγχευμένον καὶ ἑλλειπές ἐστίν⁴⁾, ἢ δὲ διόρ-

¹⁾ Real. encyclop. t. 8, p. 1282. «Auf seinem, Gipfel befindet sich ein Heiligtum des Zeus Aktaios, wo in den Hundstagen.» Bursian Geograph. p. 97. (Diemarch.) fr. 11, 8, wo die Codd. Aides Aktaios haben, die richtige Form Akraios geben zwei Inschriften bei Moxieras mon. p. 117. vgl. Stark arch. Ztg. 1880 N° 128, 129. S. 89 ff.
²⁾ Geograph. græc. min. ed. G. Müller, vol. 1, p. 82, [βρακίον] Hoc respicit ad statum Philippo posteriorum, quem ab illo βασιλευσιν Πέλλα facta fuerit. ὅτι δὲ τούτο ἡμαρτημένον ἐστὶ μαρτυρεῖται πᾶμπόλλοι. Ἀλλ' ἔτι. Π. Isopar. 2, 24. 14, 17. Marin. Gent. p. 94—95. O. Abel S. 198. A. Schuster Demosth. t. 2, p. 4. A. Πολυδαῖδ. γεωγρ. τ. 2, σελ. 140. G. Vostmann Apelles, 40. Niebuhr Vorle. u. all. Gesch. t. 2, p. 310 γῆν ὄρη.
³⁾ Liv. 44, 31. «Ad Scodrom.—Duo cingunt eam flumina, Clausula latero urbis; quod in orientem patet, præfluens, Barbanna ab regione occidentis ex Labentide paludo oritur. His duo amnes confluentes incidunt Oriundi fluminis.»
⁴⁾ Grisebach Reise i. 2, p. 117 «Diese Darstellung ist Sachlich falsch — dass diese Stelle ganz lückenhaft oder verdor-

θωσις τῶν νεωτέρων, ἢν ἀδυσανίστως παρεδέχθη καὶ ὁ Βουρσιανός, λίαν ἄστοχος καὶ ἐντελῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀποδεικνύεται διότι ὁ μὲν Ὀριούντης (Μοράτζας) ποταμὸς πηγάζων ἐκ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς Λεβεντίδος λίμνης Βερτίσκου ὄρους, ὅπερ ὁ Λίβιος Σκόδρον καλεῖ¹⁾, διέρχεται αὐτὴν κατὰ μῆκος ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξερχόμενος πρὸς δυσμὰς τῆς Σκόδρας, μετονομάζεται ὑπὸ τοῦ Λιβίου καὶ Βιβίου Σκουεστέρου Βαρβάννας (Βουάννας)²⁾, μετὰ τοῦ ὁποῦ εἰνοῦται καὶ ὁ ἐξ ἀνατολῶν κατερχόμενος Κλαύσουλας (Κίρης) κατὰ Λίβιον καλούμενος, καὶ οὕτως ἡμῶν ἀμφοτέρω: συρρέοντες, ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, περὶ ὧν ὁμοίως κατωτέρω ἐσφαλμένως ἐπιφέρει ὁ Λίβιος. «Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi fluminis» ἐνῷ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ incidunt mari Adriatico» διότι ὁ Ὀριούντης ἐμμενεν ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξῆλθεν αὐτῆς ὁ Βαρβάννας, ὡς συνέβη καὶ ἄλλῳ τινὶ ποταμῷ τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ Πιερίᾳ, ὅπου ὁ κατ' ἀρχὰς Ἑλικῶν καλούμενος ποταμὸς μετονομάζεται περαιτέρω Βαρβόρας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παιουσανίου καὶ τοῦ Λιβίου αὐτοῦ³⁾. Ἡ δὲ διόρθωσις τοῦ Ὀριοντι fluminis εἰς Driloni fluminis φάσει ἀδύνατός ἐστι: πρῶτον μὲν διότι ὁ Λίβιος τέλειον ἄγνωστον τὸν μέγιστον τῆς Ἰλλυριδος ποταμὸν, οὐδαμοῦ ἀναφέρει αὐτόν, ἐν ᾧ ἄλλως πολλάκις ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ. Δεύτερον δὲ διὰ τὴν δίωρον ἢ τρίωρον ἀπόστασιν τοῦ Δρελιωνος καὶ διὰ τὴν παντελῆ ἀκωνιανήσιν τοῦ Βαρβάννας καὶ Κλαύσουλα μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀλάμβαστον καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς χώρας, τῶν ποταμῶν καὶ τῆς λίμνης Λεβεντίδος, ἢν πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐδημοσίευσεν ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατρίψας ἐν Σκόδρᾳ γάλλος πρόξενος Hequaet, προσαρτήσας

bon sei «Tozer vol. 1, p. 280, Livy 44, 31. The remainder of this passage is as obscure and confusing as the earlier parts clear.»
¹⁾ Liv. αὐτῶς. «Oriundi fluminis; quod, ortus ex montis Scordo multis et altis amicum aquis mari Adriatico infertur.» Grisebach i. 2, p. 116—122. Dessevises-du-desert p. 23 καὶ 222. «Le lac Labentis est alimenté par l'Oriundes (Moratscha) qui part du mont Scordus et traverse le lac du nord au midi. Ensuite le canal d'écoulement du lac prend le nom de Barbanna (Bojana); il reçoit à gauche le Clausula et... il se jette dans le golfe Adriatique.»
²⁾ Forbiger geograph. i. 3, p. 838, ἀγνοεῖ τὸν Ὀριούντην καὶ ἐσφαλμένως ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ τίθει τὸν Βαρβάνναν «Barbanna», über den See Labentis durchfließt u. nachdem er bei Scodra den Clausula... in sich aufgenommen... in's Meer fließt.»
³⁾ Παιουσαν. Βοιωτ. 9, 30, 4. «Ἐν δὲ καὶ ποταμὸς Ἑλικῶν ἄχρι σταθίων ἐβραμύνηται καὶ πίνετι, προσελθόντι τὸ ῥέμμα ἀφανίζεται τὸ ἀπὸ τούτου κατὰ τῆς γῆς διαλείπον δὲ μάλιστα δὸς καὶ εἰκοσι στάδια ἄνωσι τὸ ὄρος αὐτῆς, καὶ ὄνομα Βαρβόρας ἀντὶ Ἑλικῶνος λάβων κἀντεῖον εἰς θάλασσαν γαυσιπρος.» Liv. 44, 6. Housley le mont Olympo p. 121.

ἐν τέλει καὶ πύνακα μέγαν τῆς περιγραφῆς. Ἄν δὲ ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα τὸ πάλαι, μένει ἄδηλον. Τὸ δὲ βέβαιόν ἐστίν ὅτι τὸ νόημα τοῦ χωρίου τοῦ Λιβίου ἀπαιτεῖ ἄλλα φάρμακα καὶ ἄλλον ἱατρὸν, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος. Οὕτω τοίνυν διορθῶν μοι τὴν παραδρομὴν καὶ ἀντίφασιν ὁ κ. Βουρσιανός διὰ τὸ ὠστίας ἐξελέγχεται μετὰ τοῦ Ἡαὴν καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν διόρθωσιν παραδεξαμένων καὶ ὑποστηρίζοντων ὡς καλῶς ἔχουσιν.

7) Ἐν τῇ παραδρομῇ ἐστὶ ὁ μικρὸς τῆς Ἰλλυριδος ποταμὸς Μάτις ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ Βιβίου Σκουεστέρου, οὐ τὸ χωρίον παρέθηκα ὀλόκληρον ἐν σελ. 127 παρέσχον μοι ἀφορμὴν ὅτε Πουκεβίλλιος (T. I. σελ. 329) καὶ ὁ Παλμέριος (σελ. 117), διατεινόμενοι ὅτι ὁ τὸν ποταμὸν ἄγνωστον Λίβιος ἀναφέρει αὐτόν. Ἄλλ' ἐξετάσας τὸν Λίβιον καὶ μὴ εὐρῶν τὸ ζήτημένον, ἐξήλεγξα τὴν ἀπάντην αὐτῶν. ὥστε καὶ οὕτω χάριτας ὀφείλω τῷ ἀνακαλύψαντι τὴν παραδρομὴν μου πρὸς ἐξέλεξιν τοῦ Πουκεβίλλίου καὶ Παλμερίου.

8) Ὅπερ ὁ Ἡαὴν τὴν τοῦ κορυφαίου τῶν γεωγράφων γνώμην περὶ τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τῆς χερσονήσου καθαρὸν ἀποκαλεῖ μῦθον, οὕτω καὶ ὁ κ. Μύλλερ⁴⁾ τῷ Φορβίγερω ἐρειδόμενος, πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ψευδῆ τὰ περὶ τῆς πάλαι ποτὲ ἐνώσεως τοῦ Λουδίου μετὰ τοῦ Ἀλιάκμονος ἱστοροῦμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας Ἡρόδοτου. Καὶ ὁ μὲν Φορβίγερος ἐναντίον τῆς ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας διακρατησάσης ἱστορικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ προκειμένου πράγματος, χωρὶς οὕτε ἐσωτερικῶν οὕτε ἐξωτερικῶν τινα λόγων νὰ προβάλλῃ πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῆς καὶ ὑποστήριξιν τῆς ἰδίας δοξασίας, ἀπλῶς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἀποφαίνεται⁵⁾ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐσφαλμένως ἐξέλαβε τὸν Ἀλιάκμονα ἀντὶ τοῦ Ἀξιοῦ, μεθ' οὗ ταῦν ἐνοῦται ὁ Λουδίος. Ἄλλ' ἡ αὐθαίρετος καὶ τολμηρὰ αὐτῆ ἀπόφανσις τοῦ περιουμένου γεωγράφου, ἄτε μηδὲνα λόγων καὶ ἀποδείξιν ἐνεχούσα, ἀποκλείεται πάσης συζητήσεως καὶ ἐρεῦνης. Ὁ δὲ ἀγαθὸς Μύλλερ⁶⁾ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν μικρῶν γεωγράφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σκύλακος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς τοῦ Φορβίγερος δοξασίας κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἀποχρώντα λόγον τῆς διορθώσεως προτείνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Σκύλαξ μηδὲνα ποταμὸν ἀναφέρει εἰσερχόμενον εἰς ἄλλον καὶ συρρέοντα καὶ ἐπειδὴ μὲν ὁ Λουδίος δὲν συρρεῖ τῷ Ἀλιάκμονι, ἀλλὰ μόνον ἢ ἐκβολὴ αὐτοῦ συμμύγνεται τῷ τοῦ Ἀξιοῦ, τούτου

⁴⁾ Forbiger Geograph. i. 3, p. 1054. «Horodotus giebt ihm durch Verwechslung des Axios mit dem Haliscomon eine u. dieselbe Mündung mit letzterem» ἐκτὸς τούτου Φορβίγερος συγχέων ἐσφαλμένως τὸν Λουδίον, ταυτίζει τῷ Κορβαίῳ ποταμῷ τοῦ Ἀρριανῶν, περὶ οὗ ἔρα τὸ ἐν σελ. 135 εἰρημῆνα, καὶ Ἄν. Κομην. 13, 391. Zonar. 2, 223. Stritter, memor. popul. in Bulgar. § 168.

ένεκεν δ' Ηρόδοτος συγγείη τὸν Ἀλιάκμονα μετὰ τοῦ Ἄξιου. Ἄλλ' ὅποια καὶ ὁποση λογικῆ συνέπειαι καὶ ἀρμονία ὑπάρχει ἐν τῷ συλλογισμῷ τούτῳ, ἀπόκειται τῷ ἀναγνώστῃ νὰ κρίνῃ. Εἶτα δὲ ἐπιφέρειν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ γῆ ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τῶν ποταμῶν τούτων ἐπισωρεύεται καὶ ἡ χώρα ἐλώδης ἐστὶ, διὰ τοῦτο ἡ τῶν κοιτῶν ἀλλαγὴ εὐχέρης, ἀπροκαλύπτως ὁμολογεῖται ὅτι ἡ κρίσις περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἐπισημὰς ἐστίν.

Πρὸς ἀναίρεσιν τῶν δυσχυρισμῶν τούτων καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Ηρόδοτος παρακολουθήσας τὴν τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ αὐτόπτης τῶν πραγμάτων γενόμενος, ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου περιγράφει τὴν παραλίαν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, λεπτομερῶς δὲ ρίξει τὰ ὅρια τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Βοττιαϊδῆος καὶ Μακεδονίδος καὶ τούτων ἕνεκα πολλῶν ἀξιοπιστότερος φαίνεται μοι τοῦ τε ὑπ' οὐ συνετάχθη δ' γεωγραφικῶς ἐκείνος κατάλογος, ὃ ὑπὸ τὸ ὄνομα Περσίου φερόμενος, καὶ τοῦ κ. Μυλλέρου καὶ Φορβιγέρου, οἵτινες ἀνευδοιάστως ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἐν τῷ τοῦ Ηρόδοτου χωρίῳ (7, 127) ἀρξάμενος ἀπὸ Θέρμης πόλιος καὶ τῆς Μυθωνίδος μέχρι Αὐδιδῶ τε ποταμοῦ καὶ Ἀλιάκμονος, οἱ οὐρίζουσι γῆν τὴν Βοττιαϊδα τε καὶ Μακεδονίδα, εἰς ταῦτ' ὅθεν τὸ ὕδωρ συμμιγνόμενον ἢ λέξις Ἀλιάκμονος ἐσφαλμένως ἐγγράφη ἀντὶ Ἄξιου. Ἄλλὰ καὶ τούτου τεθέντος πρὸς στιγμήν, μήπως δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπῃ τότε ἀμέχρι Ἄξιου τε ποταμοῦ καὶ Αὐδιδῶ, ἥτοι νὰ προτάξῃ τὸν πλησιέστερον τῆς Θέρμης καὶ ἀπυκνέτως μέζονα τοῦ Λουδίου Ἄξιόν; Δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἂν πάλιν πρὸς στιγμήν μόνον παραδεχθῶμεν τὴν δοξασίαν ὅτι ὁ Λουδίας ἦν οὗτο ἐκπαλαι τῷ Ἄξιῳ καὶ οὐχὶ τῷ Ἀλιάκμονι, οὐχ ἦντο ἐξελέγχεται ἡ τοῦ Φορβιγέρου καὶ Μυλλέρου δοξασία ψευδής καὶ ἀνυπόστατος ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σκύλακος, ὅστις οὐδεμίαν τῶν ποταμῶν ἔνωσιν γινώσκων, ἰδιαιτέρως ὡς πάντῃ ἀσχετοῦς ἀναφέρει αὐτοῦς οὕτως: «Μεθῶν πόλις ἑλληνικὴ καὶ Ἀλιάκμων ποταμός, Ἄλωρος πόλις καὶ ποταμός Αὐδιδῆς, Πέλλα πόλις καὶ βασιλεῖον ἐν αὐτῇ καὶ ἀνάπλους εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῶν ποταμῶν Αὐδιδῆς, Ἄξιός ποταμός, Ἐχέδωρος ποταμός, Θέρμη πόλις.» Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, καθ' ἣν ὁ Σκύλαξ οὐδὲν λέγει περὶ ἐνώσεως τοῦ Ἄξιου καὶ Λουδίου, πρέπει καθ' ὅλα κληρίαν καὶ ἄνευ δυσταγμοῦ τινος νὰ πιστεύσωμεν τῷ Ηρόδοτῳ, ἀλλὰ καὶ ἂν ῥητῶς ἀνέφερον ὅτι ὁ Λουδίας ἐνοῦται ἢ συνεβάλλει τῷ Ἄξιῳ, καὶ τότε δι' ἂν προσέπων λόγον ἔπρεπε νὰ προτιμῶμεν τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Ηρόδοτου, ἢν καὶ τοῦ Οὐκυδίδου αὐτοῦ ἐν πολλοῖς προτιμᾷ Γρότιος ¹⁾. Τρίτον δὲ ὅτι

¹⁾ Grote Gesch. I, 2, p. 338. «In der ursprünglichen Reihenfolge der Inhaber des Landes am themaischen Meerbusen,

ἐπὶ πολλὸν χρόνον διατρίψας ἐν Θεσσαλονίκῃ παρ' ἀνθρώπων πολλάκις τῆς ἑβδομάδος διερχομένων τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τὴν χώραν τῶν ποταμῶν πυθόμενος ἔμαθον, ὅτι ἡ ἀρχαία κοίτη τοῦ Λουδίου, δι' ἧς ἦν οὗτο μετὰ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ νῦν ἐτι καταφαίνεται, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Ἄξιου καὶ ἡ τοῦ Ἀλιάκμονος ἀμφότεροι γὰρ οἱ μεγάλοι οὗτοι ποταμοὶ μετέβαλον τὸν δρόμον, ὃ μὲν πρῶτος πρὸς δυσμὰς, ὃ δὲ δεύτερος πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ ταύτῃ ὁ ὀρηκτικὸς Ἀλιάκμων λίθους κυλίσας καὶ ἄμμον προσχώσας μετὰ χρώματος πρὸ τῆς συμβολῆς ¹⁾ ἀπέθιψε τὸν μικρότερον καὶ ἀσθενέστερον Λουδίαν πρὸς ἀνατολὰς, ἐνθα τὸ αὐτὸ ποιήσας πρὸς δυσμὰς καὶ ὁ μέγας καὶ γηραιὸς Ἄξιός, ἄσμενος ὑπέδεχθη τὸν ὑπὸ τοῦ τρελλοῦ (καὶ ἀπὸ τρελλοῦ ἀνθρώπου) τε καὶ ποταμοῦς ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ, διότι ἀρτίως ὅ τε Στρυμῶν καὶ Ἀλιάκμων καὶ ἕβρος πλημμυρήσαντες πολλοὺς ἐπιέξαν ἀνθρώπους καὶ μεγάλας ἐπήνεγκον (ζῆμαις) Ἀλιάκμονος ἐκδιωχθέντα Λουδίαν καίπερ πρότερον ὑποτελεῖ αὐτοῦ ὄντα ²⁾. Πότε ὅμως ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη ἢ ἄμεινον εἰπεῖν πότε συνέβη ὁ ποτάμιος οὗτος πόλεμος, ἐμοὶ τοῦλάχιστον καίπερ πολὺ ἐρευνήσαντι πρὸς ἐξακρίβωσιν αὐτοῦ, μένει ἄδηλον. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἀορίστως ἀναφέρουσι ³⁾ περὶ αὐτοῦ καὶ οἱ νεώτεροι διαφώνουσι ⁴⁾.

Καὶ τέταρτον καὶ τελευταῖον ὅτι καὶ οἱ κριτικότεροι τῶν περιηγητῶν ⁵⁾ ἐπιτοπίως ἐρευνήσαντες τὰ περὶ τοῦ πράγματος συνηγοροῦσι τοῖς λεγομένοις, διαρρήδην μαρτυροῦντες ὅτι καλῶς ἔχουσι τὰ τοῦ

bin ich Herodot gefolgt. . . dass Thukydid. . . zu den glaubha verleiht wurde.»

¹⁾ Ἄνν. Κομνην. βιβλ. I, σ. 18. «Πόσους δὲ οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν τοιοῦτόν τι. Ἐπειδὴν διὰ τῆς προσχώσεως ἀνάστημά τι ἐξίλογον ἐπιφορήσῃ γῆς, τότε δὴ ἐπὶ τὰ κατάβροπα ῥέουσιν, ὡσπερ δὴ μεταμειδόντες τὰς πρώτας κοίτας αὐτῶν. Καὶ τὴν μὲν παλαιὰν καταλείπουσι πάροδον διέκωνον ὕγρου καὶ χρεῖσσαν ὕδατος ἦν δι' ἣν διδεδούσιν, ἐμπικλῶσι ρεμάτων πολλῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἄξιου ἰδίᾳ λέγονται.»

²⁾ Desdewis du-desert, p. 200.

³⁾ Νικηφ. Βρυεν. 4, 18. «Ὁ δὲ Βαρδάρης . . . χρόνους δὲ πρότερον βραχὺ τῆς ἰδίας ἀπονεύσας πορείας, ἐτέρως ἐτέρας πητο, οὐ πᾶν τι δεῦν ἢ τριῶν σταδίων τῆς προτέρας διόδου ἀπέρχουσαν, ὥστε ἔμμεθῆναι τὴν πρῶν ἐκείνου πάροδον διώρυχα εἶναι αὐτοῦ.»

⁴⁾ Fol. Beaujour, Tabl. Comm. de la Grèce vol. I, p. 20. «Par le Vardar, qui, depuis Alexandre, a augmenté de près deux lieues le terrain, qu'il parcourt». Tafel Thes. p. 203. «Bergo Axii alvatum post Strabonis notum mutatum suspicatus est Cousieryus».

⁵⁾ Leak. North. Greece vol. 3, p. 438. Grisebach Reise durch Rumel. bis nach Brusa vol. 2, p. 70. «Er bemerkt dass der Lydias. . . Zu Herodot's Zeit in den Haliacmon mündete, jetzt hingegen in den Verdar, und er vermuthet, dass die Mündung des erstern nach Osten vorrückte und sich demselbst mit der des Vardar vereinigen möge, wodurch alsdann ein ähnliches Verhältniss, wie der das Meas und des Rhains, herbeigeführt werden würde».

Ηρόδοτου, καὶ οἱ δοκιμώτεροι δὲ τῶν νεωτέρων ¹⁾ ἀναγνώσαντες τὴν ὀρθότητά τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν καὶ ὁμοφώνως ἀποφαινόμενοι ὅτι μηδεμίαν ἐπισημὴν ὁλώσεως χορῆσι τὸ τοῦ Ηρόδοτου χωρίον, σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι ἐμμένοντες τῇ διεβεβαίωσει αὐτοῦ, πρὸς πιστοποίησιν καὶ ἐξήγησιν τῆς ὁποίας ἐνδὲς μόνου τοῦ νεωτέρου αὐτῶν παρατίθεμαι αὐτολεξεῖ τὰς μαρτυρίας τοῦ Desdewis du-desert, p. 42. «Mais les embouchures de l'Haliacmon et du Lydias ont changé d'aspect. Les sables jetés dans la plaine par l'Haliacmon ont exhausé le terrain et obligé le Lydias; autrefois son tributaire, de se rejeter plus à l'est. Il y a rencontré l'Axius, dont le cours s'était modifié en sens inverse.» p. 296. «Nous avons déjà vu que l'Haliacmon (Indje-Karasou, ou fleuve fou) avait changé l'embouchure et s'était reporté de l'est au sud-est, que le Lydias, qui se jetait anciennement dans l'Haliacmon se jette dans l'Axius, et que son ancien lit, de même que celui de l'Haliacmon, se reconnaît encore et ἐν σελ. 344.» τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν πάντως πεισθήσεται περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος ὅτι ἀναγνώστης καὶ ὁ ἀβασανίστως ἀπόδαξάμενος ὡς ὀρθῆναι τὴν Μυλλέρου καὶ Φορβιγέρου γνώμην κ. Βουρσιανὸς πρότερον μὲν νὰ ἀποδεχθῆ αὐτὴν κεκαλισμένοις ὀφθαλμοῖς, καὶ οὐ ἀνοίσειον βεβαίως κρῖναι νὰ παραδῆσθαι ἐνταῦθα τὸ ἄλλοις ἀρμόζον Οὐκυδιδεῖον. «Οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἐτοῖμα μᾶλλον τρέπονται.»

40) Ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τῆς ἐπικρίσεως, καίπερ ἐπουσιωδεστάτῳ, πραγματικῶς ἐπέτυχεν ὁ κ. Βουρσιανὸς πλεον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς. Διότι ἄλλῳ μὲν παρακειμένῳ ἐλώδει λιμανίῳ καὶ ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Πόντου (Στρούμιτσα) μετὰ τοῦ Στρυμόνος σχηματιζομένῳ ἐκ τῶν πλημμυρῶν ἀπέδωκε κατὰ παραδρομὴν τὸ ὄνομα Μπούκοβον, ὅπως δὲ παρέδραμον νὰ μνημονεύσω τὸ ἐν ἀποστάσει 3—4 ὠρῶν πρὸς νότον αὐτοῦ κείμενον δεξιόθεν τοῦ Στρυμόνος καὶ ὑπότινος ἀσῆμου παραποτάμου διαρρέομενον, ὅπερ ἰδίως καλεῖται βουλγαρικῶς ὄνοματι Μπούκοβον καὶ οὐχὶ Βούτκοβα ὡς κακῶς γράφεται ἐν τῇ ἐπικρίσει καὶ ἐν τῷ γεωγραφικῷ τοῦ Κεϊπέρτου πινάκι. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπτά ὑπῆρχον πάλαι ποτὲ λιμνάρια δεξιόθεν τοῦ Στρυμόνος, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐν τῇ τοῦ παρελθόντος πολυχρονιότητι ἐκχερσωθέντα ἐξέλιπον ἢ δὴ, ὡς

¹⁾ Sialer Geograph. I, 2, p. 210. M. Dolacoulonsche Rev. des Soc. Sav. p. 126—131. O. Müller Makedon. p. 11; Born Z. Macedon. Gesch. p. 4; Grote, vol. 2, p. 338. «Der Fluss Lydias. . . und der sich im Alterthum mit dem Haliacmon in der Nähe seiner Mündung vereinigte, hat jetzt seinen Lauf so verli ndert, dass er in den Axios fließt.»

ἄλλα πάλιν ἀλλοχοῦ μὴ ὑπάρχοντα τὸ πάλαι ἔχνηματίσθησαν ἀκολούθως. Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν ὑπὸ τὴν βάρβαρον ὑποβλήντων ἤδη δέκα ἀμαρτημάτων πραγματικῶς μόνον τοιαῦτα ἀπεδείχθησαν καὶ ταῦτα ἡμίσεια ἐκ παραδρομῆς παρεσιφώσαντα ἐν τῷ βιβλίῳ, ὧν τὸ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἀποσιφώσιν μου ὅτι ὁ μικρὸς τῆς Ἰλλυριδος ποταμὸς Μάτις ἀναφέρεται ποὶ ὑπὸ Βυβίου Σακουεστέρου, ὅς τῃ χωρίον παρέθηκα, τὸ δὲ τὴν ἀγνοίαν μου ὅτι ἐκτὸς τοῦ παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Πόντου καὶ Στρυμόνος σχηματιζομένου ἐλώδους λιμανίου ὑπάρχει καὶ ἕτερον τοιοῦτον ὀνομαζόμενον Μπούκοβον. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ὅτι ἀναγομένων εἰς δοξασίαν καὶ γραφῶν διαφοράς, ἀπόκειται νὰ κρίνωσιν οἱ ἀμερόληπτοι ἀναγνώσται, ἂν πρὸς νὰ ὀνομασθῶσιν ἀμαρτήματα, ἐμοὶ μᾶλλον ἐπιβεβῆνοντα ἢ τῷ ὡς τοιαῦτα περκατήσαντι αὐτὰ κ. Βουρσιανῷ. Ποῖον δὲ βιβλίον μικρὸν ἢ μέγα οὕτω μικροσκοπιῶς ἐπικρίνομενον δύναται νὰ παρασταθῇ ἀγνὸν καὶ νὰ ἔχη παπικῆς ἀμαρτησίας ἀξίωσιν; Μήπως τὸ τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ; Περὶ τούτου ὁ κ. Βουρσιανὸς ἀποκριθῆτω.

Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων πάλιν εὐγνώμωνά τῳ κ. Βουρσιανῷ, λυπούμενος ὅτι οὐχ ὑπέδειξέ μοι ὠρισμένως τὰ τε τοῦ προλόγου καὶ ἄλλα τοῦ βιβλίου ἀμαρτήματα, ἅπερ ἐνδεχέται νὰ ὑποκρύπτονται, πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν, ἐξ ἧς πάντοτε ὠφέλειά τις προσγίνεται τῇ γεωγραφίᾳ, δι' ὁρθῶν παρατηρήσεων, λογικῶν κρίσεων καὶ ἀμερόληπτων καὶ ἀπαθῶν ἐπικρίσεων ἐπὶ τοσοῦτον οὐτωχῶς προαχθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτέρους κριτοῦς.

Ἀντὶ δὲ τούτων τῶν ἡμίσεων δύο ἀμαρτημάτων μου, ὡς ἀντιδοτόν τι ὑποβάλλω εἰς τὴν βιβλιότατον κριάν τοῦ σοφοῦ κριτικοῦ τὴν γνώμην μου ὅτι οὕτε ἡ ἐν τῷ τοῦ Λιβίου χωρίῳ γενομένη διόρθωσις τοῦ Oriundi εἰς Driloni συνάδει πρὸς τὰ πράγματα, ὡς γὰρ νῦν ἔχουσιν, οὕτε πάλιν ἡ τοῦ Ηρόδοτου προτεινομένη διόρθωσις περὶ Λουδίου φαίνεται μοι ὀρθῆ καὶ ἐπιτυχής.

Ἐν Παιραιεὶ τῇ 30 Ἰουλίου 1871.
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΑΗΜΙΤΣΑΣ.

Η ΧΑΡΑ ΠΡΟΣΕΒΝΕΙ ΤΡΟΜΟΝ.

(Συνήγ. 18ς φυλλ. 813.)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΠΡΩΤΗ.

ΛΕΥΚΗ, ΠΕΤΡΟΣ.

ΠΕΤΡΟΣ, Τί παράδοξον! Ὅταν ἔλεγα ὅτι δὲν ἀπέθανε . . . τὸ ἐγνώριζα.

ΛΕΥΚΗ. Πήγαινε γρήγορα να τον φέρεις πρόγευμα.
 ΠΕΤΡΟΣ. Έχετε δικαίον.
 ΛΕΥΚΗ. Τι εύτυχια! τί εύτυχια! Πόσον θα δίκαιοκάτωμεν! Α! πόσον είναι ευχάριστον να μη έχη τις λύπην! Και το τρομερόν πένθος! τρώω το μαύρον φάρμακ!... πώς επιθυμώ να το πιτάξω μίαν ώραν προητέρα... Θα βάλω απόψε το τριανταφυλλί μου! (σκιρτά υπό χαράς.)
 ΠΕΤΡΟΣ. Αυτή είναι ή χαρά! πηδά ως γηδά κι!... Κυρία Λευκή, μην πηδάτε τόσο πολύ, διότι αν σας έδη ή Κυρία...
 ΛΕΥΚΗ. Σε παρακαλώ, Πέτρε, άφες με όλίγον να αισθανθώ την χαράν μου... τόσον γλυκύ είναι να φαντάζωμαι ότι ζή και εν' εδω ό αγαπητός μου αδελφός τον όποιον τόσον χρόνον ελαύσαμεν... Νά, εκεί μέσα είναι το αδελφάκι μου. (στέλλει αυτό φιλήματα διά της χειρός) Και πόσον ευμόρφαινεν... έγινεν άνδρας.
 ΠΕΤΡΟΣ. Και... ναυτικός. Πόσον ώρατον ανάστημα έχει είναι καλήτερος του φίλου του Οκταβίου.
 ΛΕΥΚΗ. Πέτρε! είσαι πονηρός.
 ΠΕΤΡΟΣ. Είμαι τόσον ευχαριστημένος... αν λέγω πονηρίας... αυτός είναι ό έδικός μου χορός. Πλήν πώς να το είπωμεν εις την μητέρα σας;
 ΛΕΥΚΗ. Το κατ' έμέ δεν πονοκεφαλώ να εύρω τον τρόπον ό Θεός θα μ' έμπνεύση. Το μόνον το όποιον σκέπτομαι είναι ότι εις το εξής δεν θα είμαι πλέον λυπημένη.
 ΠΕΤΡΟΣ. Ούτ' εγώ.
 ΛΕΥΚΗ. Καλά λοιπόν την έχομεν.
 ΠΕΤΡΟΣ. Βίθε δροσερά ως τριανταφυλλάκι.
 ΛΕΥΚΗ. Και σύ; το βλέμμα σου ακτινοβολεί.
 ΠΕΤΡΟΣ. Δεν σημαίνει τίποτε ενίοτε το έχω λαμπρότατον, πλήν... (ακούεται κώδων.)
 ΛΕΥΚΗ. Ηνοιξαν την θύραν.
 ΠΕΤΡΟΣ. (βλέπων από το παράθυρον). Είναι ή Κυρία... σταθήτε καλά.
 ΛΕΥΚΗ. Είναι και ή Νικτιόλη;
 ΠΕΤΡΟΣ. Ίδου χωρίζονται. Η Κυρία Περβάλ ύπάγει εις το δωμάτιόν της, ή Κυρία αναβαίνει εδω... σταθήτε γενναία, ήλθεν ή κρίσιμος ώρα... εγώ σας άφίνω.
 ΛΕΥΚΗ. Πώς; μόνον;
 ΠΕΤΡΟΣ. Δεν ελέγετε πρό όλίγου ότι δεν ήξεύρω να ύποκριθώ;... Δεν είμαι γυναίκα. (ξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΛΕΥΚΗ (μόνη). Τί να κάμω; ακτυπέ ή καρδιά μου... Ταλαίπωρος μάνα! Πόσον είναι περιλυπος. (επάγει προς την θύραν). Μ' έρχεται να την ευχα-

καλισθώ και να την φανερώσω τά πάντα... Πλήν όχι! Είναι τόσον αδύνατη... Οτι μου, έλα εις βοήθειάν μου.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ.

ΚΥΡΙΑ ΔΕΖΩΒΙΕΡ, ΛΕΥΚΗ.

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (μή βλλήσασα της Λευκή). Πόσον πάχω! Πλήν καλήτερα, θα παύσουν ταχύτερον τά δυνάμει μου. (κάθηται εις ανάκλιτρον)
 ΛΕΥΚΗ. (πλησιάζουσα) Καλώς ήλθες, μαμμά μου... Πώς είσαι; Έκουράσθης με φαίνεται.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Α! εδω είσαι! δεν σε είδα.
 ΛΕΥΚΗ. Ήμην εις τον εξώστην... Α μαμμά μου, είσαι κατακλιτρονή!... Θα εκλαύσας πάλιν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Έκαμα την προσευχήν μου.
 ΛΕΥΚΗ. (κατ' ιδίαν) Δεν ύποφέρω πλέον να την βλέπω να κλαίη, δεν έχω ύπομονήν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ο Οκτάβιος ήτον μαζί ή μας. Δεν ήμύρεσα να είπω εις την Νικτιόλην ότι επθύμουν να μάθη. Με τόσον προφύλαξιν πρέπει να μεταχειρίζεται τις αυτήν! Δεν σε φαίνεται, κόρη μου, ότι καθ' ήμέραν γίνεται πλέον ευερέθιστος; Δεν ανησυχεις όσον κ' εγώ δι' αυτήν;
 ΛΕΥΚΗ. (άλλοσφορούσα) Ναι, μαμμά μου, και πολύ.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Πρέπει αφεύκτως να επιστρέψη εις τον πατέρα της... Δεν έχω το δικαίωμα να αποφασίσω διά το μέλλον της... Πρέπει να παρηγορηθώ... κανείς δεσμός δεν την έμποδίζει. Η αιδωία λύπη είναι μόνον διά ήμάς.
 ΛΕΥΚΗ. (κατ' ιδίαν) Α! Πώς ήθελα να το φανερώσω!
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τι έχεις, Λευκή; Μήπως είσαι πειραγμένη με την Νικτιόλην;
 ΛΕΥΚΗ. Εγώ; διόλου, μαμμά μου.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Μήπως ελυπήθης διότι δεν σ' έπάρσαμεν εις την εκκλησίαν;
 ΛΕΥΚΗ. (ζωηρώς) Εξ εναντίας ευχαριστήθην ότι έμεινα εδω.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (κατ' ιδίαν) Α!... Ο Οκτάβιος... Η ιδέα αυτή με ταραττει... Τι ζέστη! (μεγαλοφώνως) Διά τί εκλαίσεις το παράθυρον; άνοιξέ το.
 ΛΕΥΚΗ. (ιδούσα ανοικτόν το παράθυρον) Ν' άνοιξω το παράθυρον... πλύν, είναι... τορνόντι, το έλαισα χωρίς να έχω τον νουν μου. (τρέχει προς το ανοικτόν παράθυρον και προσποιείται ότι το ανοίγει. — Κατ' ιδίαν) Πώς πάσχει ή ταλαίπωρος!
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Φαίνεται ότι θα έχωμεν κακόν καιρόν... Πνίγόμεν.

ΛΕΥΚΗ. (κατ' ιδίαν) Ορατός καιρός!... Οτι μου, πόσον πάσχει (έρχεται διασθών της μητέρας της προς τ' άριστερά. — Μεγαλοφώνως) Μαμμά μου! (ασπάζεται αυτήν.)
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ο περίπατος εις τον κήπον σε όφέλησιν. Ανέλαβες την καλήν σου σφιν, και σχεδόν το χαριτωμένο σου μειδιάμα... Πλήν, δεν ήξεύρω, διά τί με φαίνεται παράδοξος ή εκφρασίς του προσώπου σου.
 ΛΕΥΚΗ. Του έδικού μου;
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Με φαίνεται και χαρούσα και λυπημένη.
 ΛΕΥΚΗ. Όλα τά προφητεύεις.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Έμαθες κάμμιαν είδησιν χαροποιάν;
 ΛΕΥΚΗ. Μαμμά μου... (Κατ' ιδίαν). Νά τολμήσω!
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Και τί να μάθης!
 ΛΕΥΚΗ. (Κατ' ιδίαν). Είναι το καλύτερον μέσον.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (Νύθουσα προς την Λευκή να καθήση). Επέ με τί έχεις;
 ΛΕΥΚΗ. (Καθημένη). Είμαι ώργισμένη, διότι γίνονται πράγματα τά όποια με προξενούν αγανάκτησιν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τι συμβαίνει;
 ΛΕΥΚΗ. Συμβαίνουν εύτυχια, και μάλιστα, εις ανθρώπους αναξίους, οι τινες ούτε καν τάς αισθάνονται. Και σό ή όποια έχεις τόσον λύπην, ή όποια είσαι τόσο καλή, τόσο γενναία και τόσο αξιόκαπτος!
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ήμην εύτυχεστάτη, κόρη μου! ό Θεός όμως άλλως πως απέφασσε. Πλήν περί τίνος ό λόγος;
 ΛΕΥΚΗ. Ένοώδ την άρχεϊαν εκείνην μητέρα... εγώ τουλάχιστον τοιαύτην την θεωρώ.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ποίαν μητέρα;
 ΛΕΥΚΗ. Την Αναστασίαν... την Αναστασίαν, ή όποια έδίασε τον υιόν της να αναχωρήση, διότι ήθελε να ύπανδρευθη παρά την θέλησιν της. Τι άπανθρωπία! διά τοϋτο άς τον κλαίη τώρα όλην της την ζωήν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Και λοιπόν;
 ΛΕΥΚΗ. Έλαβε τέλος πάντων είδησις του.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (άνευγυρομένη). Είδησις του υιού της;
 ΛΕΥΚΗ. Δεν επνίγη όταν εναυάγησεν ή Αμφιτρίτη, ως είπαν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Θεέ μου! όποια εύτυχία! (Κάθηται εκ νέου.)
 ΛΕΥΚΗ. Είναι εις το βράδιον και τον περιμέ-

Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (έξημμένη). Τι λοιπόν, έχομεν εις τον κόσμον τοϋτου, ή μάνα, αυτή διατα ν' άξιωθη τοιαύτης άμοιρίας...
 ΛΕΥΚΗ. Τίποτε... και διά τοϋτο άγαμακτώ! Δεν εκλαί καν τον υιόν της.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Α, κόρη μου! μην το πιστεύεις.
 ΛΕΥΚΗ. Ήτον τόσον ήσυχη και τόσον εύχαρηστημένη, ώστε φαίνεται ότι επρηγορήθη πολλά γρήγορα.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ήτον ήσυχη διότι ήλπίζε, διότι δεν ήχε λάθει ποτέ επίσημον είδησιν του θανάτου του υιού της.
 ΛΕΥΚΗ. Αυτό λέγω κ' εγώ ήλπίζεν άκόμη... των ταξειδιών τά συμβεβηκότα είναι τόσον παράδοξα!
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Τι εύτυχής μάνα!
 ΛΕΥΚΗ. Άρα, μαμμά μου—τί προλή ιδέα! και ήμεις, ίσως πρέπει να έλπίζωμεν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ήμεις!
 ΛΕΥΚΗ. Τι χαρά, μαμμά μου! αν έξαφνα εμανθάνωμεν...
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Αδύνατον! αδύνατον! έχομεν όλας τάς άποδείξεις του τρομερού θανάτου του... Ταλαίπωρά μου Άδριανέ!
 ΛΕΥΚΗ. Ναι, έχεις δικαίον είπαν ότι ήδραν το σώμα νέου φέροντος το ένδυμα του Άδριανού, αυτόν όμως δεν τον άναγνώρισαν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ναι, πλήν...
 ΛΕΥΚΗ. Εάν τις άλλος... τίς ήξεύρει;... εάν τις άλλος το έφόρισε;
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Οι αξιωματικοί δεν δανείζουν την στολήν των. Πλήν τοϋτου το πράγμα είναι άναντιρήτον, διότι αυτή ή κυβέρνησις έλαβε την επίσημον είδησιν.
 ΛΕΥΚΗ. Ενδέχεται να ήπατήθησαν.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Εί καλή μου κόρη! δεν θα μ' έγγραφε λοιπόν ό Άδριανός;
 ΛΕΥΚΗ. Την είδησιν της σωτηρίας του υιού της δεν την έμαθεν ή Αναστασία από επιστολήν, αλλά από ταξειδιώτην.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. Ο υιός της δεν την έγγραφε ποτέ, ήτον άδιάφορος. Ο Άδριανός όμως, τόσον ακριβής και τόσον τακτικός!...
 ΛΕΥΚΗ. Εγώ όμως άφου έμαθα ότι έρχεται της Αναστασίας όμως δεν άπελπίζομαι... Δεν ήμύρω να πιστεύσω ότι ό Θεός προτιμά αυτήν, και λησμονεί σε. Φαντάσου, μαμμά μου πόσον θα είσαι εύτυχής... αν έλθη τις έξαφνα και σε είπη... Ίδου ό υιός σου.
 Κ. ΔΕΖΩΒΙΕΡ. (έξημμένη). Σιώπη... σιώπη! άποθήσσω. Μή με δίδεις τοιαύτας ελπίδας! είναι μάταιαι και αυξάνουν έτι πλέον τον πόνον μου.

χορσοι πολλήν τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων ὄρχησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερα τὴν ὄρχησιν τῶν ἀρχαίων δὲον νὰ διακρινώμεν αὐτὴν καθαρῶς ἀπὸ τοῦ χοροῦ, καθότι ἡ ὄρχησις παρ' ἐκείνοις ἦτο ὁμοίωσις τὴν σήμερον δ' ἐν τοῖς θεάτροις χορευόμενος μιμητικὸς χορὸς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ σήμερον οὐκ ἔχοντο πολὺ τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὴν εὐχὴν ταύτην, ἢν ἐκείνοι εἰς τοιοῦτον τελειότητος εἶχον προαγγαίωσι ὡστε ἐπιστήμην, καὶ δικαίως, τὸν χορὸν πολλὰκις ἀπεκάλουν. Ὅτι δὲ ἄλλο χορὸς καὶ ἄλλο ὄρχησις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἔδειξεν καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς τοῦ Λουκιανοῦ περικοπήσ' α ἢν ἀήλω δέ γε, λέγει, οὐδὲ αἱ θυσίαι ἀνευ ὄρχησεως, ἀλλὰ σὺν ταύτῃ καὶ μετὰ μουσικῆς ἐγίνοντο· παιδῶν χοροὶ συνελθόντες ὑπ' ἀλλήλων καὶ κιθάρας, οἱ μὲν ἐχόρευον, ὑπαρχοῦντο δὲ οἱ ἄριστοι προκριθέντες ἐξ αὐτῶν. Τούτῃσιν ἐν ἀήλω ἔνθα, ὡς γνωρίζετε, ἐτελοῦντο κατὰ πενταετίαν τὰ ἡμέλια ἦτοι πανηγύρεις, θυσίαι καὶ μυστήρια εἰς τιμὴν τοῦ ἀγαίου Ἀπόλλωνος, οὗ τινος ὑπῆρχεν ἐκεῖ νὰς, αἱ θυσίαι ἐγίνοντο πάντοτε μετὰ χοροῦ καὶ μουσικῆς, καθ' ἃς συναρχόμενοι παιδῶν χοροὶ συνοδεύοντες αὐλοῦ καὶ κιθάρας, οἱ μὲν ἐχόρευον, οἱ δὲ ἄριστοι καὶ ἱκανώτεροι αὐτῶν ὤρχοντο, τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι οἱ μὲν ἀπειρότεροι ἐσχημάτιζον περὶ τὸν χορὸν συγκαταόμενοι ἐκ τῶν χειρῶν, οἱ δὲ ἐπιτηδείτεροι χορεύονται προβαίνοντας ἐν τῷ μέσῳ ὤρχοντο, τούτῃσιν ἐχόρευον ποιῶντες διαφόρους δυσκόλους βηματισμούς, χειρονομίας κτλ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ χοροῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου καὶ τῶν δύο πρωτίστων ὑποδιαίρεισιν αὐτοῦ μεταβάμεν δὲ ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν γέννησιν καὶ βαθμῶδόν τελειοποίησιν τοῦ ἦτοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χοροῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ φρονῶ, Κύριοι, ὅτι μουσικὴ καὶ χορὸς εἰσὶν ἀμφότερα συγγενῆ τῷ ἀνθρώπῳ, τούτῃσιν σὺν τῇ γεννήσει αὐτοῦ καὶ τὸ αἰσθημα τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς γεννᾶται ἀπὸ δειξίς τούτου τὸ θηλάζον βρέφος τὸ ὅποιον ἔδει τὸ μονότονον μὲν καὶ πάσης μελωδίας ἐστερημένον, πλὴν τοσοῦτον ἤδὲ καὶ τερπνὸν διὰ τὰς μητέρας φωνὰς του, κινεῖ δὲ ταυτοχρόνως τὰς μικρὰς χεῖρας καὶ τοὺς ἀπαλούς πόδας του ὡσεὶ ἐπιθυμοῦν νὰ χορεύσῃ. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν ὅμως ὁ χορὸς γεννεαλογεῖται πολὺ πρότερον τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἦτοι ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ σύμπαντος γενέσεως, σύγχρονος ἂν τῷ ἀρχαίῳ ἐκείνῳ ἔρωτι τῷ υἱῷ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Χάους (καὶ οὐχὶ τῷ μεταγενεστέρῳ υἱῷ τῆς Ἀφροδίτης). Ἐἴ γοῦν τῶν ἀστέρων χορεία, λέγει δ' ἠέθελαι συγγραφεὺς, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς τῶν ἡλιανῶν συμπλακὴ καὶ εὐρυθμὸς αὐτῶν κοινωνία καὶ εὐτακτος ἀρμονία τῆς πρωτογόνου ὄρχησεως δειγμάτων ἐστὶν. Μετὰ ταῦτα δὲ πρώτη τῶν θεῶν ἡ Ῥέα θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ σὺν

Ζυγὸς καὶ Κρόνου, μήτηρ δὲ τοῦ Διὸς, ἀγέτωσασα πολὺ τὸν χορὸν, διέταξεν εἰς μὲν τὴν θουρίαν τοὺς Καρόβαντας εἰς δὲ τὴν Κρήτην τοὺς Κουρήτας νὰ χορεύωσι, καὶ ἐκ τοῦ χοροῦ αὐτῶν μεγάλως ὠφελήθη ἀκολούθως ἡ Ῥέα, διότι χορεύοντες οὗτοι ἐπὶ τοῦ δρους Ἰδης τῆς Κρήτης περὶ τὸν Δία, νήπιον ἔτι ὄντα, καὶ ἀτυπύοντες τὰ τύμπανα ἐμπόδιζον τὸ νὰ ἀφουθῆ ὁ κλαυθμὸς του, καὶ οὕτω τὴν δίψωσαν ἀπὸ τοῦ πατρῴους ἰδόντας. Ἡ τῆς ἀρχαίας λοιπὴν μυθολογία διηγῆσαι αὐτὴ τί ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὅτι οὐ μόνον ἐν πλήρει χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς μυθικαὺς χρόνους ἦν ὁ χορὸς, ἀλλὰ καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ οἱ τότε ἄνθρωποι ἐφρόνουν ὅτι καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου γένους, οἱ θεοὶ ἐχόρευον· καθότι βεβαίως οἱ θεοὶ πρέπει νὰ ἐγεννήθησαν ὅλοι πρὸ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ φιλοδοξία μας Τερψιχόρη, ἡ θεὰ τοῦ χοροῦ, ἐχόρευεν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος μετὰ πᾶν δικτῶ χαριτοδρόμων ἀδελφῶν τῆς ἀναριθμήτους ἰσως αἰῶνας πρὶν ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἡσίοδος ἀναβῆ καὶ ἴδῃ αὐτὰς ἰδίους θύμασι χορευούσας, καθὰ ὁ ἴδιος διηγείται ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ, λέγων ἐπερὶ κρήνην εὐειδέα ποσοῦ ἀπαλαίπιν ὀρχεῦνται. Κατὰ δὲ τὴν γέννησιν τοῦ Ἄρεως ἡ μυθολογία ἀναφέρει ὅτι ὁ Πρίαπος παραλαβὼν αὐτὸν παῖδα ἔτι ὄντα παρὰ τῆς μητρός του Ἴρας ὅπως τὸν παραδώσῃ εἰς ἕνα τῶν Τιτάνων διὰ νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ὀπλαστικὴν, πρότερον μὲν ἐδίδαξεν αὐτὸν τὸν χορὸν καὶ τέλειον ἀπακατέστη χορευτὴν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὀπλομαχίαν ὡς ἐκ τούτου δὲ ὑπεσχέθη πρὸς τὸν Τιτᾶνα ἐκεῖνον ὡς διδάκτρα ἡ Ἴρα τὸ δέκατον ἐκάστοτε μέρος τῶν ἐκ τοῦ πολέμου περιγιννομένων τῷ Ἄρει λαφύρων. Ἀφήσωμεν ἤδη τοὺς μπαλαρίνους θεοὺς τῶν προγόνων μας νὰ χορεύωσι μετὰ τὴν ἡσυχίαν των ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, Παρνασσοῦ, Ἑλικῶνος καὶ Πίνδου, καὶ ἃς στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητος ἵνα ἴδωμεν ἂν καὶ ἐκεῖνοι ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα τῶν θεῶν των. Καὶ μάλιστα, Κύριοι, τοῦτο μετὰ θετικότητος δύναιμαι νὰ σὰς διαβεβαιώσω, ἐκ δὲ τῶν κατωτέρω λεχθησομένων θέλετε περὶ τούτου ἀδιστακτικῶς πεισθῆ. Οὐ μόνον εἰς τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν λέσχας (ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχον τότε ποσῶς τοιαῦται) δὲν ἐθεώρουν ἔσποπον νὰ χορεύωσιν, ἀλλ' οὐδεμίαν θρησκευτικὴν τελετὴν ἢ πανηγυρίαν ἀνευ χοροῦ ἐτέλουν, καθότι ὁ Ὄρφευς καὶ Μουσαῖος, αἱ ἄριστοι δύο οὗτοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χορεύονται, τοσοῦτον εἶχον ἐξωραΐσει καὶ τελειοποιήσει τὸν χορὸν, ὡστε εἶχεν εἰσαχθῆ καὶ νομοθετηθῆ, οὕτως εἶπειν, καὶ εἰς αὐτῶν τῶν μυστηρίων τὴν τέλειαν, ἃ πῶς ἐτελοῦντο ἐν χορῷ καὶ ῥυθμῷ, διὸ λέγουσιν ὅτι καὶ οἱ ἐξαγορεύοντες τὰ μυστήρια μέχρι τέλους ἐχόρευον. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐν

ἀήλω θυσίαν καὶ πανηγύρεων προανέφερον ἔδον, τὰ δὲ Βάκχια καὶ Διονυσία, πανηγύρεις τελούμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διονυσοῦ δημοτελεῖς καὶ μετὰ μεγίστης πομπῆς, οὐ μόνον παρ' Ἕλλησιν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοῖς, εἰς τί ἄλλο συνίσταντο ἢ εἰς ἀδικήτους χοροὺς ἀλαλαγμῶν καὶ εὐθυμίας. Ἐπειδὴ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀνεμνήσθημι σὰς λέγω ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς (ἂν καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἱστοριογράφος Ζαλούστιος λέγει ὅτι μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων οἱ Ῥωμαῖοι τὸν χορὸν κατέσασον) κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἄρεως ὅς τις ἐξόχως ἐν Ῥώμῃ ἐλατρεύετο, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν Σάλιοι καλούμενοι, δώδεκα ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν λατρίαν τοῦ Ἄρεως ἀφιερωμένοι, ἐχόρευον κατὰ τὰς ὁρισμένας ἐορτὰς χορὸν σεμνότερον καὶ ἱερώτερον, τοῦθ' ἔπειρ ἄλλοι καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν Σάλλι, παραγόμενον ἐκ τοῦ Salire, πηδᾶν, ἐξ οὗ τὸ Ἰταλικὸν Saltare.

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τῶν δύο τῆς τότε ἐποχῆς πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καὶ στρεφόμενοι πρὸς τὰ βάρβαρα ἔθνη, εὐρίσκομεν εἰς ἅπαντα ἀνεξαίρετος ἐν πλήρει χρήσει τὸν χορὸν, οὐ μόνον ὡς τέρψεως καὶ διασκεδάσεως μέσον, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦν μέρος ἀπαραίτητον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν. Οἱ Ἰνδοὶ, καθὰ ὁ Λουκιανὸς διηγείται, ἐγειρόμενοι τὴν πρωτὴν προσεύχονται πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χορεύοντες καὶ ἀσπαζόμενοι μακρόθεν αὐτόν· ταῦτα δὲ τοῦτο ἐκνευλάμβανον καὶ κατὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς ἐν χορῷ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς καὶ σήμερον ἔτι διασώζεται, οὐ μόνον παρὰ πολλοὺς τῶν Ἰνδῶν λαοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀφρική καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Μωαμεθανοῖς, οἱ τινες, ὡς κελῶς πάντες γνωρίζετε, χορεύουσιν εἰς τοὺς ναοὺς των, ἰδίως κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ραμαζανίου, εἰς πολλὰ δὲ μέρη καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος πᾶσαν παρασκευὴν, οἱ μὲν ἰδιῶται εἶδος τι σурτοῦ χοροῦ, οἱ δὲ δευτέρας αὐτῶν τὸν στρόβιλον ἐκείνον, ὃν μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ ἐπιτηδείότητος ἐτελοῦσι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ νομίζω, Κυρίαί καὶ Κύριοι, ἐν χορῷ ἀδελφοί, ὅπως ὑποδείξωσιν εἰς τοὺς κοινούς καὶ ἀσπλάγγνους ἐχθροὺς μας εἰς ὅποιον ὑπέπεσαν θανάσιμον ἀμάχημα καὶ ἱεροσυλίαν, τολμήσαντες νὰ κατηγορήσωσι πράγματος τοσοῦτον προσφιλοῦς καὶ περισπουδάστου καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς, παρ' αὐτῶν τε τούτων ἐνεργουμένου καὶ παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἀνθρώπων πρὸς τιμὴν καὶ λατρίαν αὐτῶν ἐκτελούμενου. Ἐκ τῶν μέχρι τούτου ρηθέντων ἀρκούντως φανερὸν γέγονε πόσον ἐπιμέτω ὁ χορὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀπὸ καὶ θεοτότητα εἰδικὴν τοῦ χοροῦ ἢ γόνιμος αὐτῶν φαντασία εἶχε πλάσει, οὐδεμίαν δὲ πανηγυρίαν ἢ ἱεροτελεσίαν ἀνευ χοροῦ ἐτέλουν.

Ἀφήσωμεν ἤδη τοὺς ναοὺς των καὶ εἰσελθόμεν εἰς τὰ θεάτρα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς αὐτῶν οἰκίας, καὶ ἴδωμεν κατὰ τόσον καὶ ἐκεῖσε ἐν χρήσει ἦν καὶ ἐτιμᾶτο ὁ χορὸς. Οὐδεμίαν θεατρικὴν παράστασιν τραγικὴν ἢ κωμικὴν ἐγίνετο ἀνευ χοροῦ. Καὶ εἶδη μὲν χορῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πλείστα, καθὼς καὶ τὴν σήμερον, τρία ὅμως αὐτῶν ἦσαν τὰ κυριώτερα καὶ κεφαλαιώδεστερα, ἡ Ἑμμέλεια, ὁ Κόρδαξ καὶ ἡ Σικκινίς. Καὶ ἡ μὲν Ἑμμέλεια ἦτο χορὸς σοφῶν χορευόμενος εἰς τὰς παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν· ὁ δὲ Κόρδαξ καὶ ἡ Σικκινίς χοροὶ κωμικοὶ χορευόμενοι κατὰ τὰς κωμωδίας. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων χορῶν πρώτιστα εἶδη ἦσαν ὁ Πυρρίχιος ἢ Πυρρίχη, εἶδος ἐνόπλου πολεμικοῦ χοροῦ ἐφευρεθέντος παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου τοῦ ἐπονομαζομένου Πύρρου· ἡ Θεραυστρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ χορεύων ἐπέδα πολὺ ὑψηλὰ, πρὶν δὲ κατέβη εἰς τὸ ἔδαφος παρήλασε πολλὰκις σταυροειδῶς τοὺς πόδας του, ὡς σήμερον χορεύουσι πρὸ πάντων οἱ Κρήτες· ὁ Γέρανος, εἶδος σурτοῦ χοροῦ ἢ Ὀκλασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγονυπέτουσαν καὶ ἀνεγειρόντο εὐθὺς, καθὼς ὑποθέτω γίνεται εἰς τὸν σημερινὸν Τσάμικον, καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη χορῶν, τῶν τὴν ἀπαριθμήσιν παραλείπω ὡς περιττὴν καὶ ἀλυσιτελεῖ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λόγου σκοπὸν.

Οἱ ἀκαδεμαῖνοι, οἱ πάντων τῶν Ἑλλήνων περὶ τὰ ἦθη αὐστηρότεροι καὶ πολεμικώτεροι, σὺν τῇ ὀπλαστικῇ ἐγύμναζον τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς τὸν χορὸν, ὡς ἀπαραίτητον μέρος εἰσθευρίου ἀνατροφῆς θεωροῦντες αὐτόν, διὸ καὶ οἱ χάριν σωματικῆς ἀσκήσεως ἀγῶνές των τῆς πάλης καὶ ὀπλαστικῆς ἐτελεύτων πάντοτε διὰ χοροῦ· εἰς δὲ τοὺς πολέμους ὁ αὐτὸς παρ' αὐτοῖς εἶδε πάντοτε τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης. Δύο εἶδη χορῶν πρὸ πάντων ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀκαδεμαίνοις, τὸ κρουατίζειν, ἦτοι χορὸς χορευόμενος ἰδίως εἰς τὰς Καρύας, κωμῶπολιν τῆς Ἀκαδεμαίμονος καὶ ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν παρθένων πρὸς τιμὴν τῆς Καρυάτιδος Ἀρτέμιδος κατὰ τὰς ὁρισμένας ἐορτὰς, καὶ δεύτερος ὁ Ὄρμος, χορὸς σύμμικτος ἐκ νεανίων καὶ παρθένων, κρατούμενων ὑπὸ τῶν χειρῶν δίκην ἔρκου (ἀλύσεως δὴλον ὅτι). Κατὰ τὸν χορὸν τοῦτον προηγεῖτο μὲν εἰς νεανίας χορεύων νεανικὰ καὶ πολεμικὰ, ἡ δὲ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν παρθένος σεμνὰ καὶ κόσμια, τὴν σεμνότητα πρὸς τὸ θεῖον φύλον διδάσκουσα εἰς τρέπον ὡστε ὁ Ὄρμος ἀπετελεῖτο ἐκ κράματος ἀνδρίας καὶ σφροσύνης.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον ἐπιδύσει εἰς τὴν ἀσκίαν τοῦ χοροῦ, καὶ τόσον οὗτος ἐτιμᾶτο, ὡστε τοὺς πρόστάτας καὶ πρωταγωνιστάς των προσορρηκτῆρας ἐκάλουν ἀπὸ ἀρχιχορευτάς, καθὰ φαίνεται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀγυριῶν ἐπιγραφῶν τῶν

ἀριστερευάντων εἰς τὰς μάχας. Ἰδοὺ μία τοιαύτη ἐπὶ ἀνδρῶντος ἐπιγραφὴ. «Πραῦκρινε γὰρ προραχιστήρα ἄ πόλις» καὶ ἔπειτα «βίλασι τῶν εἰκόνα. ὁ δὲ ἄνθρωπος εὐ ὀργισαμένω τὰν μάχων». Πρὸς δὲ τὴν ἰωνίαν ἀν καὶ ὁ ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς βακχικός χορὸς ἤτο σατυρικός, μὴδ' αὐτὰ οἱ πρόχοιτο καὶ εὐγενέστεροι τῶν ἰσίων οὐ μόνον δὲν ἠσχύοντο νὰ χορεύωσιν αὐτὸν δημοσίᾳ κατὰ τὰς ἑορτάς, πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν αὐτῶν παρὰ τοῦτοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχῶντο ἐπὶ τῇ χορευτικῇ τῶν τέχνη πολλῶ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῇ πατρογονικῇ αὐτῶν εὐγενείᾳ, καὶ ἠμιλλῶντο τίς τοῦ ἄλλου κατὰ τὴν τέχνην νὰ ὑπερτερήσῃ.

Ἰπὲρ πάντας δὲ τὰς λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οἱ Κρητες, δημολογουμένως ἦσαν οἱ ἐπιτηδεύοντες χορευταί, καθάπερ καὶ τὴν σήμερον. ἔτι διακρίνονται διὰ τὸ φιλόχορον αὐτῶν, καὶ ἴσως εὐλόγως, καθότι ὁ πρῶτος μετὰ τὴν κοσμογονίαν χορὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰδης παρὰ τῶν Κουρητῶν καὶ Κορυθάντων, καὶ ὅς τις διήρκεσεν οὐχὶ βεβαίως ὅσον μίᾳ ἀπλῇ σοῖσας dansante, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀδικλείπτως ἡμέραν καὶ νύκτα, ἕως οὗ ἠλικιωθεὶς ὁ νήπιος Ζεὺς ἐπέκαστο κλαίων.

Κατὰ πόσον δ' ἐν γένει οἱ Ἕλληνας κατεγίνοντο εἰς τὸν χορὸν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ θεωροῦν ἀμφοτέρωθεν ὡς ἀπαραίτητα καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἄνευ εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐλευθέρου πολίτου, καὶ αὐστατικῆ ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς παιδείας, ἐκ πλείστων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἱστοριογράφων, ποιητῶν τε καὶ φιλοσόφων καταφαίνεται. Ἐκ τούτων ἐπιτρέψατέ μοι, ἂν ἡ ὑπομονή σας εἰσέτι ὀλοτελῶς δὲν ἐξηγητήσῃ, νὰ ἀναφέρω ὀλίγα τινά.

Ὁ ἱστοριογράφος Σαλούστιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰπταμινώνδᾳ ἀναφέρει, ὅτι παρ' ἄλλου μὲν οὗτος διδάσκαλος ἐδιδάσκετο τὴν ὀπλιστικὴν παρ' ἄλλου δὲ τοὺς ἀλόους καὶ παρ' ἄλλου τὸν χορὸν.

Ὁ Σωκράτης, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, οὐ μόνον ἐπῆνει τὸν χορὸν, ἀλλὰ καὶ κατεγίνετο εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ κατὰ τὰ γήρατά του, θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μαθημάτων καὶ εἰς τῶν ἀληθειῶν δὲ τὰ διδασκαλεῖα δὲν ἀπηξίου νὰ φοιτᾷ.

Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ πραγματευόμενος περὶ χοροῦ καὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν αὐτοῦ, ἄλλα μὲν τούτων ἐπαινεῖ καὶ ὀκυμάζει, ἄλλα δὲ κατακρίνει καὶ ὡς ἀπορρίπτει ἀποβάλλει. Ὅτι δὲ ὁ κορυφαῖος οὗτος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος τὸν χορὸν καὶ τὴν μουσικὴν θεωρεῖ ὡς ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς παιδείας στοιχείων, δῆλον ἐκ τοῦ ἑξῆς συντόμου διαλόγου του μετὰ τοῦ Ἀθηναίου καὶ Κλινία.

(Ἔσεται τὸ τέλος.)

ΜΟΥΣΙΚΙΑ.

Εὐθυμήθητι! — τῇ δ . . .

Motto: «Wo ragend aus demoostem folggestein Schwär fall'ge löhren trüb' Dis' Zwölge edeken, De blu' ioh: Denell zuwaiten' moim. Ich vill' boi jeder Rose eurer donken!» (Fr. Halm).

Ἄχ! κ' ἠμιθραυστος ἀκίμη θέλ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ: ὡς τρυγῶν, καὶ τετραμένῃ, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει. Χαλαρὰς ποτε ἂν ἴδης χορδὰς λύρας ἠμιθραύστου, ἢ ὄρους κεραινωθείσης τὸν κορμὸν καὶ ἠμικαύστου, ἂν ποικίλῃς μεγίστης λειψάνου που νὰ καπνίσῃ, ἢ γνῆς πρὶν ἀλαβήγους σκάφους, ἤριμα, ἰστία, Παγγιον οἰκτρὸν νὰ ἔχῃ ἢδὲ θάλασσα ἀγρία, ἢ λουσαδὴ τὸν βορρῆαν ἂν ἀκούσῃς νὰ συρτῇ. Καὶ ἀφρίων μὲ ματαίαν! ἄλλ' ἄδμαστον μανίαν, Νὰ συντρέθῃται τὸ κύμα εἰς βραχὺδῆ παραλίαν, Ὡ! τὸν εὐθυμήθητι με! . . . εὐθυμήθητι τὸν πόνον, Ὅσον σπαίρουσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἄχ! κ' ἠμιθραυστος ἀκίμη θέλ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ: ὡς τρυγῶν, καὶ τετραμένῃ, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει. Ὅταν φοβερός, ζοφώδης οὐρανὸς τὴν σφαῖραν στέφῃ, Καὶ εἰς πᾶχυλᾷ καὶ μαῦρα θάπτηται πᾶν ἄστρον νύφη, Θύελλα τὸν κίσημον ἔλον, λαίλαψ, στρόβιλος μαστιγῆ. Καὶ ὑπὸ βροντῶν δονῆται ὁ ἄρξων καὶ γογγύζῃ, Τ' ἔπλον τοῦ αἰὸς πορπέλον καθορμῆ τὸν θάλον οχίζῃ, Τοῦ θεοῦ οἱ καταβρέκται διανοίγονται κ' οἱ κάδδοι, Καὶ φρικτῆ τῶν ἀνέμων ὁ χορὸς φθὴν συνάδῃ, Τὸ πᾶν τρέμῃ, ἐπὶ ἤλθεν ἡ συντάλια νομίζῃ, Ὡ! τὸν εὐθυμήθητι με! εὐθυμήθητι τὸν πόνον, Ὅσον σπαίρουσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἄχ! κ' ἠμιθραυστος ἀκίμη θέλ' ἡ λύρα μου νὰ ψάλλῃ: ὡς τρυγῶν, καὶ τετραμένῃ, φθόγγους ἔρωτος ἐκβάλλει. Ὅταν μαραινθῆντα φύλλα καὶ ξηρὰ τοῦ φθινοπώρου Σὲ χαμαὶ πατῆς πεσόντα ὑπὸ τὴν ἀβρὸν σου πόδα, ἢ μετὰ καρδίας βλέπῃς κρῶς καὶ ἀδιαφόρου, Κἂν τοῦ ἔτους κἂν τοῦ βίου νὰ φολορρόσῃς βίδα, ἢ αὐτὰ ἴμοι κ' ἐκεῖνα χεῖμαρος νὰ σῶρῃ κλαίων, Ἐξ ὀρειῶν ἀποτόμων, κρημανδῶν, θολῆς ἐκρίων. Ὅταν εἰς γυπὸς ἀθῶος ὄνυχας στρουθὸς σφιδάξῃ, Ἄχ! τὸν ὑστατὸν τῆς τήνον ἔσαν ἀηδῶν στενάξῃ, Εὐθυμήθητι με τότε! εὐθυμήθητι τὸν πόνον, Ὅσον σπαίρουσα καρδιά φέρει διὰ σὲ καὶ μόνον!

Ἀπάτη πάντα.

Ἦναι ἡ τέχνη σ' εὐνοῆ, ὁ κόσμος σοὶ δουλεύῃ, ἢ καλλονὴ σοὶ μειδιᾷ, ἢ δόξα σὲ προσηύχῃ, Ὁ πλούσιός σε ὑπερπληροῖ, ἢ φήμη σὲ θαυμάσῃ, Ἄν ἔρως ἢ φιλί' ἀβρὰ τερπνῶς σε κολακεύῃ, Φεῖ! πλάνη μόνον ἰσχυρὰ τὰς φρένας σου δεσμεύει, Ἄλλ' ἔντως πάντα εἶν' ἀπλῆ τῆς εἰμαρμένης χλεῖν! Ἔσσημα ἄνθη! . . . εὐχόμενοι καρποὶ . . . χορὴ ὠραία, Ἦναι ἡδίστη ἢ γεύσις τῶν καὶ τερπνοτάτη ἢ ὄρα, Καὶ πάντα φαίνοντ' εὐθελῆ καὶ δροσερὰ καὶ νέα, Ἄλλ' εἴμοι! πόσον ἀληθὲς, ἐν καὶ πικρὰ ἴδαι! Ὅπως δεινὸς ὄφ' ἄπαντα κρυπτόμενος φαλαεῖ, Ἀκόρεστος, πᾶν ὄμμα του ὑπόπλωσ ἐναδρεῖ, Καὶ ὄψας, δειγμά ἔλαβες, οὐδ' ἴδς φογεύει!

Φ. Α. Γ.